

UVOD U KNJIŽEVNO STVARALAŠTVO VLADANA DESNICE

NIKOLA IVANIŠIN

I

Djelujući u našoj književnosti petnaestak godina Vladan Desnica je napisao i objavio: nekoliko knjiga novela, dva romana, knjižicu lirike, dramu, filmski scenario, niz prikaza, prijevoda, teorijskih napisa, predavanja.¹ Čini se dakle da je to pisac koji se ogledao u svim važnijim književnim radovima i po tradicijama svake, pa i naše književnosti — bez obzira na redoslijed publiciranja — otpočeo svoj rad mladenačkom lirikom, dosegao vrhunac zreloom prozom, dramskim eksperimentom, a završio ga već pomalo prezrelim razmišljanjima o smislu, besmislu života, umjetnosti.

O takvu Desničinu djelu postoji u našim relacijama veoma opsežna, kvalitetom različna literatura, u kojoj je sadržan dio historijata, metoda, rezultata, zabluda, uspjeha naše suvremene književne kritike, pa bi ta literatura mogla predstavljati okvir u kojem bi se u glavnim crtama moglo razmatrati njegovo književno djelo.

*

Ako bi se iz onoga što je o Desnici napisano izlučilo ono što je valjda najbolje, onda bi se moglo reći da su o njegovu djelu naj-ozbiljnije pisali slijedeći autori: B. Mihajlović-Mihiz, S. Velmar Janković, P. Šegedin, B. Milačić, N. Kolumbić, D. Jeremić, Z. Po-

¹ Najvažnija su Desničina književna djela ova: *Zimsko ljetovanje*, Zagreb 1950, potpunije izdanje Beograd 1957; *Olupina na suncu* (zbirka novela), Zagreb 1952; *Proljeće u Badrovcu* (zbirka novela), Beograd 1955; *Slijepac na žalu* (pjesme), Zagreb 1946; *Tu odmah pored nas* (zbirka novela), Novi Sad 1956; *Proljeća Ivana Galeba* (roman), Sarajevo 1957; *Fratar sa zelenom bradom* (zbirka novela), Zagreb 1959. U ovom sažetom prikazu spomenuta su samo prva izdanja. Bibliografija svega onoga što je Desnica napisao postoji kao prilog izdanju romana *Proljeća Ivana Galeba*, SKZ Beograd 1967, str. 415—477. U istom je izdanju na str. 447—467 zabilježena i cjelokupna literatura o Desničinom književnom djelu.

savac, D. Jelčić, G. Peleš, N. Milošević.² Iz takva izbora mogla bi se izdvojiti tri autora, odnosno tri izrazito kvalitetna napisa u kojima se u studijskom načinu rečeno o Desničinu djelu ono neophodno i bitno što su brojni autori prije, poslije, u međuvremenu nastanka tih napisa pišući o Desničinih djelima na raznolik način ponavljali. To su napisi P. Šegedina, D. Jeremića, D. Jelčića.³

Sastav P. Šegedina opsegom kratak sadrži misli, formulacije, mjestimično razrade, koje se ne mogu zaobići.

Evo nekoliko tih misli: Desničina je proza izražena »intelektualizirano, pripovjedalačkim« načinom, ona je »sublimirani plod intelektualne kontemplacije«. Harmoničan pri upotrebi atributa, poređenja, bez dekorativnosti, ekspresionizma, psihološki uvjerljiv, u izrazu discipliniran, Desnica je na visokom nivou realistički pisac. Bez obzira na mjest mičnu »namještenost«, »neujednačenost«, »načinjenost«, »neuvjerljivost«, pa i »promašenost« (novela *Pravda*) iz njegova djela izbija poezija u kojoj se osjeća »tragičnost ljudskog postojanja, tragičnost kozmičke sudbine ljudske«.

Esej D. Jeremića jest opsežniji, drukčiji od Šegedinova — u njemu je razmatrano cjelokupno Desnično djelo. Taj je esej djeli-mično filozofski komentar Desničine literarizirane filozofije. Po Jeremiću on je »mediteranac sa slavenskom dušom«, regionalan, univerzalan, velik, autentičan, »rasni pisac«, tolstojevac, kročeanac, »tvorac jugoslovenske misaone pripovetke«, »intelektualne poezije u prozi«, autor djela u kome postoji »jedinstvo poetskog i misaonog«. Unatoč tome, Desnično djelo »nije završeno i usavršeno kako to u prvi mah izgleda«.

Studija Dubravka Jelčića jest profesorska u najboljem smislu te riječi. Po tom autoru kod Desnice postoji jedinstvo tematskih i izražajnih elemenata, njegova je proza prožeta »poezijom bez patetike, osjećajnošću bez sentimentalnosti«; »intelektualno superioran, stvaralački nadmoćan«, Desnica piše »učenjačkom akribijom«, pa

² B. Mihajlović-Mihiz, »Proljeće u Badrovcu«, *NIN*, Beograd 2. X 1955., *Od istog čitaoca*, Beograd 1956; S. Velmar-Janković »Proza Vladana Desnice«, *Književnost* br. 5, Beograd 1956; Petar Šegedin, »O prozi V. Desnice« (pogovor zbirci *Proljeće u Badrovcu*), Beograd 1955; B. Milačić, predgovor zbirci *Tu odmah pored nas*, Novi Sad 1956; N. Kolumbić, »Poezija Desničina romana Zimsko ljetovanje«, *Zadarska revija* br. 1, Zadar 1958, »Igre proljeća i smrti«, *Zadarska revija* br. 1, Zadar 1959; D. Jeremić, »Vladan Desnica ili intelektualna poezija«, *Savremenik* br. 6, Beograd 1958; Z. Posavac, »Zimsko ljetovanje Vladana Desnice«, Zagreb 1963; D. Jelčić, »Pripovjedačka umjetnost Vladana Desnice«, *Izraz* br. 12, Sarajevo 1965; G. Peleš, »Romani Šegedina i Desnice«, *Umjetnost riječi* br. 2—3, Zagreb 1965; N. Milošević, »Predgovor romanu Proljeća Ivana Galeba« *SKZ*, Beograd 1967.

³ Vidl bilješku br. 2.

jednostavnim izrazom »kamufflira« i najsloženije probleme, »on je jedan od umjetničkih aristokrata među našim piscima, plemenit pisac, stvaralac plemenitih osjećanja i plemenita izraza«.

Na drukčiji su način pisali o Desničinu djelu oni, koji početkom 50-tih godina prouzročiše kratkotrajni nesporazum o romanu *Zimsko ljetovanje*,⁴ o Desničinih teorijskim napisima, istupima.⁵ Nije takav nesporazum⁶ u ondašnjim (ne)prilikama bio posebno interesantan zato što je metodom estetike soc-realizma bio kritiziran (ne)realizam⁷ romana *Zimsko ljetovanje*, nego zato što je ta metoda simplificirana, pogrešno primijenjena. Pokazalo se i tom prilikom da za nesporazum — bolje reći promašaj — nisu »krive« metode, estetike, nego ljudi, tj. kritičari koji primjenjuju metode, »koriste« estetike, jer sve metode, estetike sadrže dobre i loše strane, pa i metoda-estetika nekada »svemoćnog«, poodavno već ozloglašenog soc-realizma u okviru kojega bi se upravo realistička djela, kakvo je, na primjer, *Zimsko ljetovanje* s poprilično pouzdanih metodoloških pozicija razmatrati mogla.⁸ Polazeći doslovno od poznate soc-realističke teorijske sheme po kojoj je umjetničko djelo »subjektivni odraz objektivne stvarnosti«, moglo bi se — elastičnijim raspravljanjem naravno — dokazati kako su iz naše »objektivne stvarnosti« u vrijeme prošloga rata mogli proizići upravo onakvi »subjektivni«, »realistički« fiksirani ljudi, situacije kakve je Desnica oživotvorio u svome romanu.⁹ Ako bi tko zapitao, a šta je s idejnošću, »svijetlom idejnom perspektivom«, koja je blago rečeno u

⁴ Joža Horvat, »Zimsko ljetovanje Vladana Desnice«, *Književne novine*, Beograd 27. VI 1950; M. Franičević, »Zimsko ljetovanje Vladana Desnice«, *Republika* br. 7, Zagreb 1950; Z. Jeličić, »Zimsko ljetovanje Vladana Desnice«, *Hrvatsko kolo* br. 3, Zagreb 1950.

⁵ I. Dončević, »Kukavičja jaja V. Desnice ili kako se odgaja mladež«, *Republika* br. 12, Zagreb 1952; J. Barković, »Zakašnjela mudrost Vladana Desnice«, *Krugovi* br. 1, Zagreb 1953.

⁶ Sličnim nesporazumom u vezi s Desničinih književnim djelom mogu se smatrati i napisi P. Džadžića (*Delo* br. 9, 1955 i br. 1, 1958) i R. Pekovića (*Mogućnosti* br. 11, 1964), iako su nastali u vrijeme kada je kritika sadržan u Desničinoj literaturi bio opće priznat.

⁷ Prema kritičarima navedenim u bilj. 4 Desnica je u *Zimskom ljetovanju* bio odviše jednostran, tj. nije bio realista, nego naturalista, pa njegova umjetnost nije stvaralački uvjerljiva.

⁸ Uz ostale općepoznate funkcije termin »realizam« prema estetici soc-realizma sadrži i elemente kvaliteta, tj. vrednovanja književnog djela, pa alko je prema takvom shvaćanju jedan tekst realističan, onda je i umjetnički vrijedan.

⁹ I bez metode i estetike soc-realizma utvrdili su to: V. Pavletić (*Izvor* br. 7—8, Zagreb 1950); M. Matković svojom tvrdnjom da je *Zimsko ljetovanje* »najrealističnije djelo« (*Svedočanstva* br. 2, Beograd 1952); J. Kaštelan konstatacijom da je *Zimsko ljetovanje* »poezija u prozi« (*Politika*, 12. III 1953).

njegovu romanu mutna, a koju pretpostavlja estetika soc-realizma, onda bi se u duhu cjeline ovoga napisa moglo odgovoriti da roman *Zimsko ljetovanje* nije ono »jedinствeno, jednom stvoreno u sebi zatvoreno, neponovljivo djelo« — kakvo bi moglo biti prema pomodnim teorijskim frazama — nego je taj roman samo znatnija funkcija cjelokupnog Desničina stvaralaštva, pa bi spomenuta idejnost, »svijetla idejna perspektiva« mogla biti sadržana u noveli *Pred zoru*, koja je dijalektički u kontekstu njegova stvaralaštva organski srasla sa strukturom romana *Zimsko ljetovanje*.

Nije nesporazum o kome je riječ interesantan radi toga što su kritizirane Desničine konzervativne, idealističke teorije o umjetnosti, književnosti,¹⁰ nego zbog toga što su takve teorije nazvane »kukavičjim jajima«¹¹ i što je rečeno da su »pokupljene u pustinji od ptičica i zečeva«.¹²

Moglo se naime trijezno, obrazloženo reći — neispravno ne bi bilo — da Desnica nije originalan teoretičar, da na svoj način ponavlja zapravo Crocea u internacionalnim i Halera u našim relacijama, ali umjesto trijeznih obrazloženja tugaljiv »ispad« s »kukavičjim jajima«, neugodan i za naše nerijetko surove (ne)prilike, jer su u »pustinji od ptičica i zečeva« nalazio ni manje ni više nego Benedetto Croce.

Nesporazum je bio potpun kada su nekako istovremeno u ime »novih« pomodnih principa metode Desničinih kritičara smatrane zastarjelima i kada su malo nakon toga neki od tih zaista zastarjelih kritičara te nove principe ne samo odobravali, nego i prihvaćali. Što da se kaže, ako bi ikogod ustvrdio, da pri kritici Desničina romana i njegovih teorija nije ni bilo nikakvih metoda, nije bilo socijalističkog nego naprosto ljudskog, tj. vučjeg realizma, vučje, tj. književničke taštine!

*

U okviru spomenute ozbiljnije literature o Desnici, koja već sada predstavlja solidnu platformu za proučavanje njegova djela, moglo bi se uočiti nastojanje da se njegovo stvaralaštvo tumači u vezi s onim našim piscima koji su potekli iz istoga kraja odakle i on, pa su u svojim djelima obrađivali istu ili sličnu građu koju je i on književno oblikovao. Takvi bi pisci mogli biti: Matavulj, Šimunović, Čipiko, Kaleb, Šegedin, Marinković, Božić, Jelić, Laušić.

¹⁰ V. Desnica, »Kako zamišljam lik umjetnika«, *Književni Jadran* br. 9, Split 1952; Zapisi o umjetnosti (Iskustva i refleksije), *Krugovi* br. 4—5, br. 6, Zagreb 1952.

¹¹ I. Dončević (v. bilj. 5).

¹² J. Banković (v. bilj. 5).

Treba odmah reći da V. Desnica nema mnogo veze s Dalmatinskom zagorom, kojom su stvaralački inspirirani neki od spomenutih pisaca, jer Ravni kotari fiksirani u njegovoj prozi nisu — gledano s mora — »za gorom« nego dapače »pod« ili »pred« gorom, tj. Velebitom, ako bi se tako moglo reći. Takva zaista sitna napomena bila je potrebna zbog sitnih propusta kritičara s našega kontinenta koji nepoznavajući dalmatinske relacije olako nazivaju Desnicu piscem Dalmatinske zagore. I još jedna ne baš sitna napomena potrebna je kada se radi o domaćem književnom okviru u kojem bi se moglo razmatrati Desničino književno djelo.

Odrastavši u materijalno i duhovno bogatoj obitelji, Desnica je već zarana — ne svojom zaslugom — bio u znatnoj prednosti. Materijalno, duhovno bogatstvo njegove najuže sredine omogućilo mu je neke civilizacijske¹³ i kulturne¹⁴ privilegije za koje se većina pisaca iz spomenutog »domaćeg književnog okvira« nerijetko u zrelijim godinama, sigurno na račun njihova stvaralaštva tek trebala izboriti. Takva napomena nije valjda nevažna kada je riječ o našem narodu, u kome formiranih društvenih klasa, izuzev bar uvjetno seljačke, zapravo i nema, nego ima samo manje-više formiranih pojedinaca — pripadnika tih klasa, pa kada su se — ne baš davno — takvi redovno talentirani pojedinci susretali na književničkom »startu« u velikom gradu (Zagrebu na primjer) onda zaista nije bilo svejedno jesu li potekli iz seljačke, radničke, starograđanske, tj. kulturnije, ili novograđanske, tj. civiliziranije klase. Totalo formirani pripadnik »starograđanske«, tj. najkulturnije u političkom smislu sigurno konzervativne klase, Vladan Desnica je, našavši se na književničkom »startu« u Zagrebu negdje potkraj 40-tih godina, bio dakle u znatnoj prednosti, i ta činjenica nije važna sa sociološko-političkog nego s književno estetskog stajališta, jer je bitno utjecala na formiranje kvalitetno ujednačene Desničine literature,¹⁵ na njegov izrazito zreli, intelektualizirani »građski« književni izraz, koji je kao takav superioran u odnosu na književno izražavanje većine spomenutih pisaca. Običnijim jezikom reklo bi se da on nije bio talentirani seljak (ili seoski učitelj) u velikom gradu, koji nije znao francuski pa je u prijevodu čitao M. Prousta, nego je bio manje ili više talentirani građanin — da ne rečem »starograđanin«, — koji je još prije dolaska u veliki grad boraveći u još većem gradu (Parizu) bio u sretnoj situaciji da u originalu čita Prousta.

¹³ Materijalni standard na primjer.

¹⁴ Poznavanje stranih jezika, posjet Parizu, pravnička i muzička nabrazba.

¹⁵ Ističe to i D. Jelčić u spomenutoj raspravi.

U svojim klasnim relacijama Desnica je u odnosu prema piscima koji takvim relacijama nisu bili zahvaćeni po mnogo čemu bio zreliji, izgrađeniji, dosljedniji, pa bi o toj činjenici morali voditi računa svi oni koji žele razmatrati njegovo djelo u njemu suvremenom i prethodećem domaćem književnom okviru bez obzira što bi u aktualnoj pretežno snobovskoj novograđanskoj jurnjavi za doseganjem starograđanskog civilizaciono-kulturno-političkog ideala nečija taština mogla biti povrijeđena.

*

U literaturi o Desnici nabačena je mogućnost da se njegovo djelo razmatra i u tzv. internacionalnom književnom okviru, tj. s obzirom na pisce koji bi na razne načine s njegovim djelom mogli biti povezani. To su uglavnom značajni svjetski pisci: Gogolj, Tolstoj, Čehov, Maupassant, Flaubert, Pirandello, Proust, Th. Mann. Desnica je zaista i povezan s tim piscima ukoliko je — kao i oni — prema svojim mogućnostima u svojim djelima dočaravao razne egzistentno-esencijalne općeljudske probleme, ali inače neka dublja veza, na — kod nas uobičajenoj — liniji utjecaja »velikog« stranog na našeg »malog« pisca, nije aktualna, jer je Desnica u našim relacijama velik pisac, pa komparativna istraživanja, kada se radi o velikim piscima pripadnicima raznih naroda i raznih jezika, jedva da imaju smisla. Dok bi se o utjecaju M. Prousta, J. Joycea, E. Hemingwaya, a valjda i još ponekog na našu poslijeratnu prozu, odnosno o utjecaju F. G. Lorke, R. M. Rilkea na poslijeratnu liriku mogla napisati interesantna rasprava — zanimljivija to više što su ti pisci čitani kod nas pretežno u prijevodima — takva se rasprava o Desničinu djelu zasigurno napisati ne bi mogla.

Pa kada bi se, s obzirom na ono što je dosada rečeno, želio pronaći što prikladniji kontekst u kojem bi se moglo razmatrati Desničino književno djelo, onda je takav kontekst upravo to djelo, a literatura o njemu, mogućnost raspravljanja u domaćem, internacionalnom književnom okviru samo je pomoćni element, nužan u literarno-historijskim, manje nužan u literarno-estetskim relacijama — sve s ciljem da bi se njegovo književno djelo u svojem vlastitom kontekstu što efikasnije studirati moglo.

*

Ta činjenica što se djelo jednoga pisca može razmatrati u svojem vlastitom kontekstu mogla bi važiti samo za značajnije pisce, koji stvaraju djela po neumoljivom zahtjevu svoje darovitosti, ne po »zahtjevu« (ne)prilika u kojima žive, pa polazeći od takvih

(ne)prilika i ne možemo pristupiti djelima zaista značajnih pisaca. Da je takvih zaista značajnih pisaca malo, svjedoče naše suvremene književne relacije, u kojima zaista malahan broj¹⁶ pisaca možemo tumačiti u kontekstu njihovih »subjektivnih« djela bez obzira na »objektivne« soc-realističke, modernističke, neonacionalističke, prevodilačke, cehovsko-klikaške i ostale okolnosti, dok je neuporedivo veći broj pisaca koje možemo najbolje protumačiti upravo s obzirom na takve okolnosti, u okviru takvih okolnosti.

U takvim relacijama ne može dakle biti govora o nekoj »veličini«,¹⁷ nego o bijedi, mizeriji »malenih«, pa budući da je takvih malenih najviše, onda zaista može biti govora o bijedi, mizeriji jednoga dijela književnosti, u kojoj nerijetko upravo takvi maleni odlučno »kolo vode«.

Kada je već aktualan odnos: malobrojni značajni i mnogobrojni maleni pisci, onda bi se moglo reći da značajni pisci stvarajući pojedina književna djela spontano teže da »pomoću« tih djela oživotvore jedno jedinstveno idealno vrhunsko djelo i tako ostvare vlastiti individualizirani stvaralački kontekst u kojem možemo uzajamno tumačiti i »pomoćna« djela i vrhunsko djelo ukoliko su ga uspjeli stvoriti.

Vrhunsko djelo kome je u kontekstu stvaralaštva značajnih pisaca sve ostalo podređeno može zaista i biti jedno jedino djelo: *Smrt Smail-age Čengićića*, *Gorski vijenac*, *Dubrovačka trilogija*,¹⁸ može biti izbor iz djela: Kranjčević, Krleža, Andrić; a može katkad biti cjelokupno djelo: Vidrić.

To što je vrhunsko djelo zapravo proizišlo iz niza djela koja vrhunska nisu, moglo bi svjedočiti o nerijetko tugaljivom »snalaženju« u književnosti, traženju što adekvatnijeg izraza, tj. o ponavljanju, variranju, dopunjavanju relativno uskoga kruga motiva, i to je »ponavljanje« itd. kod značajnijih pisaca, koji uspijevaju stvoriti vrhunsko djelo (djela) više, a kod malenih pisaca, koji takvo djelo (djela) ne uspijevaju stvoriti, manje stvaralačko, ali kod jednih i kod drugih redovno je prisutno.

Ako značajni pisac, u težnji da stvori vrhunsko djelo u raznim djelima, »ponavlja« relativno uski krug motiva, onda je u tim »raznim« djelima različit i stvaralački intenzitet takva ponavljanja. Krležijanski, na primjer, osnovni motiv očuvanja ljudskoga dostojanstva u neljudskim (ne)prilikama nije samo po kvantiteti nego i po kvaliteti u raznim djelima različito oživotvoren. Slično bi moglo

¹⁶ U najužem izboru to bi naravno uz Krležu mogli biti: P. Segedin, R. Marinković, J. Franičević-Pločar, Sl. Novak, V. Gotovac, S. Mihalić, a valjda i još ponešto.

¹⁷ Ne aludiram na poznatu Barčevu knjigu, u kojoj je zaista prikazana Veličina malenih.

¹⁸ *Derviš i smrt M. Sel'movića* itd.

biti s motivom smrti A. B. Šimića ili sa zvjezdanim kozmopolitizmom Tina Ujevića, koji su kod obojice pjesnika u raznim pjesmama na kvalitetno različan stvaralački način došli do izražaja.

Moglo bi se dakle reći da je kod značajnih pisaca u raznim djelima izražen različit stvaralački intenzitet, a maksimalna stvaralačka koncentracija takva intenziteta mogla bi biti sadržana u onom vrhunskom djelu (djelima), koje je oživotvoreno i »pomoću« raznih djela različna stvaralačkog intenziteta.

Takvim stvaralačkim intenzitetom koncentriranim u vrhunskom djelu bave se antologičari-estete, koji bi najprije trebali objasniti kako je do spomenute koncentracije u vrhunskom djelu došlo da bi nakon toga prišli svome pravom poslu — odabiranja, vrednovanja pjesničkih kvaliteta, koje su u tom vrhunskom — za odabiranje, vrednovanje pripremljenom — djelu sadržane.

II

Pa kada se već antologičar-estet nađe pred književnim djelom V. Desnice, onda bi on mogao uočiti, kako je taj pisac stvarajući u svojoj zreloj dobi svoja zrela djela bio na najboljem putu da oživotvori jedinstveno vrhunsko djelo u kome bi mogla biti sadržana i ostala djela ne kao »pomoćni«, nego kao organski dijelovi. Iako znatna većina onoga što je Desnica kao književnik objavio predstavlja antologijsku vrijednost u južnoslavenskim relacijama — dva romana, izbor iz novelistike — ni on nije uspio da stvori svoje relativno savršeno, ujedno — u stvaralačkom smislu svršeno djelo za kojim je očito težio.¹⁰ U njegovim novelama i romanima izrazit je također element stvaralački neujednačena ponavljanja malog broja motiva, koji je pridonio da i ponajbolje njegove novele u sklopu sveukupnog njegova djela nekako ne djeluju novelistički samostalno, pa predstavljaju idealno područje za analizu u svrhu dosezanja što pouzdanije sinteze sadržane u romanima, koji opet u istom sklopu ne djeluju romansijerski završeno, nego upućuju na novele, tj. na analizu, pa i potencijalnu sintezu cjelokupnog Desničina stvaralaštva. To što su takva svojstva njegove novelistike i njegovih romana najbolje uočljiva u kontekstu njegova cjelokupnog djela svjedoči o relativnom pa i nikakvom značenju »novela«, »romana« kao književnih rodova u okviru kojih je Desnica uglavnom iscrpljivao svoje stvaralaštvo, jer on spontano (makar svjesno možda i jest) nije težio da napiše što bolju novelu, roman, nego što savršenije djelo, pa makar i »pomoću« novele, romana.

¹⁰ I D. Jeremić u spomenutom eseju kaže: »Desničino djelo nije završeno i usavršeno kako to u prvi mah izgleda«!

Mogućnost stvaralačke sinteze vlastitoga stvaralaštva Desnica je i te kako osjećao, pa je pri publiciranju pojedinih djela nastojao fiksirati opsežnije stvaralačke cjeline sastavljene od niza organski sjedinjenih, ali posebno napisanih, posebno publiciranih djela. Pri tome poslu nije bio najsretnije ruke, jer neke njegove novele koje je sam odabirao nikako da se trajno smire pod zajedničkim okvirnim naslovom kao sintetskim stvaralačkim znamenom, koji je također sam odabirao, pa to što jedne te iste Desničine novele nalazimo pod raznim okvirnim naslovima, tj. u raznim novelističkim zbirka-ma ne može svjedočiti o stvaralačkom organski uvjetovanom i dosegnutom sintetskom rezultatu, nego može svjedočiti o manje-više stvaralačkom, manje-više dosegnutom sintetskom pokušaju. Najznačajniji Desničin stvaralački sintetski pokušaj, kojim je bio najbliže vrhunskom odgovarajućem rezultatu, jest roman *Proljeća Ivana Galeba*, ali i tu je autor, rastavljajući roman na njegove sastavne dijelove, publicirajući ih odvojeno u odvojenim cjelinama, u najmanju ruku komplicirao »stvar« i zamutio čistoću vrhunske vrijednosti toga svojega najznačajnijeg djela.

Iz pojedinosti, većih cjelina, sveukupnog zbira Desničina stvaralaštva vidljivo je da on nije u potpunosti dosegao svoj vrhunski stvaralački rezultat, jer u sveukupnom kontekstu važnijeg dijela njegova djela naša bitnija saznanja (i doživljavanja) o romanima možemo upotpunjavati »pomoću« novela, a istovremeno te iste novele možemo bitnije razumjeti pomoću romana, pa bi takvo konstrukciono strukturalno nesavršenstvo moglo svjedočiti o stvaralačkom suštinskom nesavršenstvu, jer bi vrhunsko umjetničko djelo, ukoliko je savršeno i u stvaralačkom smislu svršeno, moglo u najvećoj mjeri samo sebi biti dovoljno i u njemu ne bi smjeli stršiti »pomoćni« elementi iz kojih je sastavljeno,²⁰ pogotovu ako takvi elementi kao sastavni dijelovi konteksta sveukupnog djela nisu formalno uključeni u tekst vrhunskog djela, koje bi trebalo biti maksimalno savršeno, svršeno.²¹

*

Za Desničin roman *Zimsko ljetovanje* nije presudno bitno ali nije ni nebitno, što je tek u noveli *Oko* potpuno karakteriziran lik obijesne Vande, mlade žene dobrog, ali ostarjeloga doktora Furata. Ono što je Vanda učinila doktoru Furatu u romanu samo je posljedica onoga što je već »činila« u noveli, pa čitalac nema prave predodžbe o Vandi kada čita odvojeno ili roman ili novelu, nego tek onda kada pročita i roman i novelu.

²⁰ Takvi »pomoćni« elementi mogle bi biti neke umetnute priče u *Zimskom ljetovanju* i neke okvirne priče u romanu *Proljeća Ivana Galeba*; v. nastavak ove rasprave.

²¹ Obratiti pažnju na nastavak ove rasprave.

Pa dok je pogibija male Spižmice u romanu *Zimsko ljetovanje* naviještena zloslutnim »lunjanjem«²² krmka Miguda, dotle je bijeg mlade Vande od ostarjelog muža također naviješten sličnim »lunjanjem«,²³ ali tek u noveli *Oko*. »Lunjajući« — obijesni, uhranjeni Migud, kao da nije »znao« što bi sa sobom, pa je učinio ono neminovno — »zagrizao« u glavu male Spižmice, »lunjajući« — obijesna, uhranjena — kao da ni Vanda nije znala što bi sa sobom pa je opet »neminovno« pobjegla od muža. Okarakteriziran je tako jedan krmak, a preko njega dio života seoskoga, i jedna žena, a preko nje djelić života gradskoga, samo krmak u romanu, a žena u noveli i romanu. Očito da je krmak u osnovnoj zamisli romana bio važniji od žene, ali ta žena — tj. Vanda — prisutna i u noveli nije samo dio sporednog dijela sadržaja romana, što i ne bi bilo tako bitno, nego je ona dio karakterizacije lika prisutnog u romanu, a to već nebitno za jedan roman ne može biti.

Antologijska Desničina novela *Pred zoru*²⁴ također je sadržajnim elementima vezana uz roman *Zimsko ljetovanje*. Iz te novele mi saznajemo ono što površan čitalac u romanu nije mogao ili nije htio da sazna, pa je čitajući roman mogao biti u dilemi, poistovjećujući »one u šumi«, koji su se borili za pravednu stvar, s onima koji su po selu potajno pucajući mučke ubijali iskazavši se kao izdajnici, razbojnici. U noveli *Pred zoru*, gdje su »oni iz šume«, tj. partizani pravedno kaznili muškog ubojicu, razbojnika, takve dileme nema, jer je potpuno jasno zašto se bore »oni u šumi« i zašto se »bore« mučki ubo-

²² Ovako je »lunjao« Migud prije nego što će napasti Spižmicu koja leži u kolicima: »A međutim, Migud je lunjao po avliji, prunjuškivao ispod vrata izbice u kojoj je pljeva, češkao se o ugao pojate, plašio i rastjerivao kokoši sa legla. Zatim se uputio prema prozorčiću s kojeg mu je Lizeta katkad bacala koricu hljeba, ali se svrne s puta za nespretnim patkom. Patak umače a on nastavi put, drhtav i težak. Primaknu se kolicima. Ponjuška ih svud naokolo počinjući čak odozdo, od samih točkova i najzad zaviri preko ruba na dijete«. (*Zimsko ljetovanje*, Sarajevo 1966, str. 172).

²³ A ovako je »lunjala« Vanda prije nego što će s mladim oficijom pobjeći i napustiti onemoćala muža: »U to je doba dana gospoda Vanda lunjala po svome salonu neznajući što da sa sobom počne, dok su kroz priločljene žaluzije rujne pruge zapada preplavljivale sobu poput plime, izgarale na tapetu, lazile po namještaju, oživljavale ugao iza peći. Kršila je ruke i polagala dlan na uznemireno srce; gušilo je osjećanje pomanjkanja zraka. Na mahove ju je zahvaćala neka čudna vrelina, sva na površini kože, od koje su joj se sušile usne i blistale oči. U ta besclijna popodneva, čubeći iza žaluzija kao iza mušepka i motreći lijeno migoljenje života po ulicama grada naslanjala je čelo na hladno staklo prozora; katkad bi, sa slasha, kao što to rade derančiči, prignjela nos i priljubila usne o glatku plohu stakla, ali bi se bezu ustegla zastidena kao da je neko iz potaje motri« (*Fratar sa zelenom bradom*, Zagreb 1959, str. 123).

²⁴ Nije nezanimljivo da i Z. Jeličić za tu Desničinu antologijsku novelu kaže da djeluje »fragmentarno« (*Lica i autori*, Zagreb 1953, str. 125).

jice, razbojnici, pa je jasan i stvaralački stav autora,²⁵ koji se, dočaravši čitaocu etiku jednih i drugih boraca, nedvosmisleno opredijelio za »one u šumi«, tj. za partizane. Na taj način u noveli *Pred zoru* nisu samo »razrađeni« neki elementi iz sadržaja romana *Zimsko ljetovanje*, nego je zapravo razrađena idejnost romana bitno važna ne samo za njegov sadržaj nego i za njegovu sveukupnost.

U težnji da stvori što autentičnije djelo Desnica se očito kolebalo između novele i romana, pa to njegovo djelo — u ovom slučaju roman *Zimsko ljetovanje* — možemo bar djelimično tumačiti »idući putem« od novele *Oko* k romanu, odnosno od romana k noveli *Pred zoru*, što pokazuje da su i novele i roman potekli iz zajedničkog inspiracionog vrela, te je postojala mogućnost da takve novele budu »umetnute« u organski sklop romana, koji je ionako komponiran od niza »umetnutih« priča-»novela« (o popadiji Darinki, Mili Plačidruhu, karabinjeru Đoni, doktoru Furatu itd.). Na taj bi način roman *Zimsko ljetovanje* bio valjda bolji roman, tj. bio bi savršenije djelo u smislu težnje za ostvarenjem onoga jedinstvenog vrhunskog djela o kome je maločas bilo riječi.

III

Slično kolebanje između raznih književnih rodova, ponavljanje, »nadopunjavanje« sadržajnih elemenata-motiva (motiv element sadržaja), a sve s ciljem da se stvori što savršenije djelo osjeća se pri stvaranju i u oživotvorenju najznačajnijeg Desničina djela — romana *Proljeća Ivana Galeba*. Čini se da je cjelokupno njegovo djelo poslužilo kao »armatura« za taj roman i da su istovremeno dijelovi toga romana prisutni u toj »armaturi«, tj. u pojedinim djelima objavljenim prije ili poslije objavljivanja romana. U kontekstu Desničina stvaralaštva roman *Proljeća Ivana Galeba* zasta jest »djelo nad djelima«, tj. djelo koje se može tumačiti pomoću ostalih djela, kojim možemo tumačiti ostala djela, ujedno djelo, koje se u najvećoj mjeri može razmatrati bez obzira na ostala djela. Vidljivo je to i u tzv. vanjskom, tehničkom smislu, jer su dijelovi toga romana objavljeni u zasebnim djelima kao posebne novele,²⁶ lirske pjesme,²⁷ teorijski napisi,²⁸ pa iskrsava pitanje nisu li ili ukoliko su i

²⁵ Taj stvaralački, tj. umjetnički stav autorov ne mora se podudarati s njegovim građanskim stavom.

²⁶ Vidi, na primjer, spomenute Desničine novelističke zbirke *Tu odmah pored nas* i *Fratar sa zelenom bradom*.

²⁷ O tome piše i D. Jelčić u spomenutoj raspravi.

²⁸ Vidi bilj. 10 i ove Desničine napise: *Priča o tipičnom*, Zagreb 1957 i »Svako djelo vrijedi točno onoliko koliko poetskog sadrži u sebi« (razgovor s V. Pavletićem), *Izraz* br. 2, Sarajevo 1958. U tim je napisima, s obzirom na su-

preostale novele, pjesme, teorijski napisi mogli biti uvršteni u organsku cjelinu romana bez obzira što u toj cjelini formalno ne postoje. Za pjesme u stihovima nije važno, jer su one manje značajan dio Desničina stvaralaštva,²⁹ ali za teorijske napise nije nevažno, jer oni predstavljaju jedan fenomen u posebnim publikacijama, a nešto sasvim drugo u cjelini romana *Proljeća Ivana Galeba*. Novele su naravno najznačajnije, jer su one kao osnov piščeva stvaralaštva bitno pridonijele da to stvaralaštvo u svom znatnijem dijelu zaista i bude »pjesma«, koja kao takva pobuđuje na teorijska i svakakva razmišljanja — novele u zasebnim zbirkama, »novele« u romanima, manje u *Zimskom ljetovanju*, više u *Proljećima Ivana Galeba*.

*

Ukazujući na književno-teorijsku zdravorazumsku abecedu, da je književno stvaralaštvo jedan, a praktična politika sasvim drugi fenomen, Desnica je svojim teorijskim napisima, istupima, predavanjima mogao djelovati kao trijumfator u našim skućenim književno-teorijsko-filozofijskim (ne)prilikama početkom 50-tih godina.³⁰ Treba međutim reći, ako izuzmemo spomenutu »abecedu«, koju već svatko poznaje, da je on zapravo bio privremeni trijumfator, ne samo zato što je istupao s otprije poznatih Croceovih i Halerovih teorijsko-filozofijskih pozicija, nego zato što je istupao s pozicija koje su i u našim relacijama teorijsko-filozofijski bile osporavane još u vrijeme Krležine borbene aktivnosti tokom 30-tih godina.³¹

Polazeći s istih, tj. »osporavanih« teorijsko-filozofijskih pozicija u romanu *Proljeća Ivana Galeba* Desnica međutim nije privremeni trijumfator-epigon, nego stvaralac čije su teorije³² odjednom postale uvjerljive, jedino moguće, ne samo zato što su takve mogle biti u 30-tim godinama, tj. u vrijeme odvijanja radnje u romanu, nego u prvom redu zato što su u tome istom romanu pridonijele karakteri-

---

štinu, teorijskim jezikom rečeno otprilike ono isto što je umjetničkim jezikom o istim pitanjima rečeno u pojedinim poglavljima romana *Proljeća Ivana Galeba*.

²⁹ Vidi zbirku *Slijepac na žalu*, DKH Zagreb 1956.

³⁰ V. Desnica, Zapis o umjetnosti, *Krugovi* br. 4, 5, 6, Zagreb 1952. Mlada generacija okupljena oko *Krugova* tih godina bila je u teorijskom smislu bliže liniji Desnica—Haler—Croce nego Krležinoj. Slično bi se moglo reći potkraj 50-tih godina i za univerzitetsku grupu okupljenu oko časopisa *Umjetnost riječi*.

³¹ Aktualna je tu i suvremena Krležina aktivnost. Vidi Krležin govor na Kongresu književnika u Ljubljani 5. X 1952. (M. Krleža, *Eseji VI*, Zagreb 1967).

³² Vidi N. Milošević spomenuti predgovor romanu *Proljeća Ivana Galeba*, SKZ Beograd 1967.

zaciji, individualizaciji glavnoga junaka Ivana Galeba — pa su postavši organskom funkcijom umjetničkog djela, preobrazivši se u umjetnost prestale biti teorijama.

*

Komponiran zapravo od niza okvirnih »novela« pod zajedničkim okvirnim naslovom *Proljeća Ivana Galeba*, taj bi Desničim roman bio ono što jest i bez nekoliko umetnutih novela, koje strše iz okvira romana organski uokvirenog razmišljanjima, sjećanjima, uspomenama glavnoga junaka. Takve »umetnute«, uvjetno suviše, premda kao takve veoma interesantne »novele«, u spomenutom organski fiksanom okviru mogle bi biti ove: »priča o čovjeku koji je umislio da ima rak«³³ »priča o lijeku protiv raka«.³⁴ Taj rak atraktivan sam po sebi, priče o njemu još atraktivnije i same po sebi i u tekstu romana ipak su samo »umetnute« u okvir koji im »ne odgovara«, jer nije rak ni smrt od raka stvaralačka opsesija nadasve važnoga glavnoga junaka romana — njegova je opsesija smrt kao takva, poetizirana, »smirena«, estetski veoma »primamljiva« na stranicama romana, što ga je pisao autor u naponu životne stvaralačke snage. Smrt od raka nije nažalost stvaralačka opsesija u romanu, nego je ona na još veću žalost »samo« činjenica u životu, koja će predodrediti smrt autora — desetak godina nakon što je njegov roman okončan, desetke godina nakon što je zamišljen.

Pa dok bi roman *Proljeća Ivana Galeba* mogao opstojati bez nekih priča koje strše iz njegova okvira, on bi valjda bio još bolji s nekoliko odvojeno publiciranih priča upravo »kao stvorenih« za okvir toga u odnosu na te priče odvojeno publiciranog romana. To su priče:³⁵ *Proljeće u Badrovcu*, gdje je ipak stvaralački fiksirano jedno proljeće Ivana Galeba; *Posjeta*, kojom bi mogla biti dočarana tužna starost toga istog, već iščiljelog Ivana Galeba; *Oproštaj*, iz kojega bismo doznali da je i kako je Ivan Galeb umro. Sve tri spomenute priče, tj. novele, važnija su djela u okviru cjelokupnog Desničina stvaralaštva, i takva važnija djela sa neznatnim preinakama mogla bi biti uvrštena u stvaralački okvir pod naslovom *Proljeća Ivana Galeba* — tome okviru ne bi trebali smetati još neki stvaralački fiksirani detalji iz biografije glavnoga junaka:³⁶ još jedno njegovo »proljeće« — tj. ono u Badrovcu, njegova kasna starost — u noveli *Posjeta* i njegova smrt — u noveli *Oproštaj*.

³³ Vidi *Proljeća Ivana Galeba*, Beograd 1960, str. 95—97.

³⁴ Vidi *Proljeća Ivana Galeba*, Beograd 1960, str. 265—281.

³⁵ Sve tri navedene priče objavljene su u nekoliko Desničinih novelističkih zbirki.

³⁶ Taj Desničim roman u ruku je ruku i roman-kronika jedne obitelji, pa i roman koji u izvjesnom smislu djelomično potsjeća na Krležin *Povratak Filipa Latinovicza*.

Čudesna koheziono-integraciona snaga romana *Proljeća Ivana Galeba* osjeća se i u odnosu prema romanu *Zimsko ljetovanje*, pa ne bi valjda bile ispravne kod nas već uobičajene simplifikacije od dva potpuno različita djela u kontekstu Desničina stvaralaštva — o realističkom i zato manje vrijednom (!) *Zimskom ljetovanju* i o modernističkom pa zato i boljem (!) romanu *Proljeća Ivana Galeba*. U stvari se strukture tih naoko različitih tekstova isprepleću, i to ne samo s obzirom na tehniku, jer su oba djela prozne cjeline komponirane od niza što umetnutih (u *Zimskom ljetovanju*), što okvirnih (u romanu *Proljeća Ivana Galeba*) organski sraslih priča, nego i s obzirom na suštinu, jer kao da su — bar djelimično — te organski srasle priče funkcionalno povezane. Sve ono što je u romanu *Proljeća Ivana Galeba* rečeno o seljacima i seljačkim poslovima moglo bi biti uvršteno u *Zimsko ljetovanje*, gdje bi također »kod onih u šumi« dobro pristajao revolucioner Radivoj iz *Proljeća Ivana Galeba*, odakle kao da je »istrgnut« i šjor Karlo pa kao glavni lik građanina »prenesen« u *Zimsko ljetovanje*.

*

Zaista je u okviru Desničina sveukupnog stvaralaštva roman *Proljeća Ivana Galeba* »djelo nad djelima« — u doslovnom i suštinskom značenju takve tvrdnje. Pod stvaralačkim okriljem takva djela desilo se zapravo sve ono što je Desnica napisao od god. 1935, kada je publicirao pripovijest *Životna staza Jandrije Kutlače*, pa do razgođa 1950—1959, kada se pojaviše sva važnija njegova djela. U međuvremenu, a i još prije godine 1935. odnosno prije godine 1936, kojom je fiksiran početak čudesnih kontemplacija Ivana Galeba, Desnica je svoje djelo života, buduće potencijalno djelo nad djelima nosio duboko i trajno u sebi, pa je ono postupno sazrijevajući nukalo na neminovno umjetničko oblikovanje, isto tako neminovni što prikladniji umjetnički izraz. Život međutim jači od svega, u godinama, tj. u »proljećima« koja su uslijedila, poremetio je normalno sazrijevanje i dozrijevanje »djela nad djelima« i u procesu toga sazrijevanja predodredio nastanak niza djela — novela, pjesama, jednog romana itd., koja i pojedinačno i u većim cjelinama — novelističkim zbirkama — sadržavaju oznake autorova nastojanja da stvori ne mnoga djela, nego jedno jedinstveno vrhunsko djelo. Ta brojna Desničina djela — makar kako zasebna bila — nastala u procesu sazrijevanja njegova vrhunskog djela znatnijim su dijelom organski, premda poremećeni dijelovi toga vrhunskog djela. Posebno publicirani takvi tekstovi ne djeluju stvaralački smireno, cjelovito, nego »nemirno«, fragmentarno — kao da upućuju na zamišljenu, ali još neostvarenu stvaralačku cjelinu iz koje su nasilno istrgnuti.

Već je u početnoj »narodnoj« pripovijesti *Životna staza Jandrije Kutlače* mjestimično fiksirana zadarska, tj. gradska atmosfera bitna za kontemplacije u ono vrijeme već naslućenog, ali još uvijek neuo- bličenog Ivana Galeba. Ta pripovijest zasigurno ne spada u zbirku *Olupine na suncu*, jer naprosto glavni junak — ime mu samo kaže — nije nikakva olupina nego neuništiva narodna korenika, pa je priča o njemu važna uglavnom kao radna pretpostavka, navještaj onoga što će iz njezina »seoskog« dijela kasnije biti razrađeno u romanu *Zimsko ljetovanje*, odnosno što će iz njezina »gradskog« dijela biti razrađeno u romanu *Proljeća Ivana Galeba*.

Koliko god glasovito djelo, ni roman *Zimsko ljetovanje* ne stoji čvrsto u svome jezičnom sklopu.³⁷ Već sama činjenica što je roman objavljen najprije u skraćenoj,³⁸ a zatim cjelovitijoj verziji dozvoljava mogućnost postojanja još jedne još cjelovitije verzije. Da bi takva »još cjelovitija« verzija mogla nastati »uz pomoć« novela *Oko* i *Pred zoru*, svjedoči valjda ova rasprava, a glavno Desničino djelo roman *Proljeća Ivana Galeba* dopušta mogućnost postojanja i sasvim drukčijeg *Zimskog ljetovanja*, oživotvorenog »na način« ispovijesti Ivana Galeba, tj. na mogući način ispovijesti šjor Karla, koji je ionako u *Zimsko ljetovanje* prenesen iz pjesničkog svijeta Ivana Galeba. Budući da je *Zimsko ljetovanje*, onakvo kakva ga je Desnica ostavio, komponirano i od niza umetnutih priča, neke od tih priča iz postojeće cjeline romana mogle bi biti izostavljene, a neke njima srodne zasebno publicirane priče mogle bi u tu cjelinu biti uvrštene. Uz nužna »prilagođivanja«, naravno, priča o »bekriji« i »loli« Mili Placidru postojećem u *Zimskom ljetovanju* mogla bi biti »zamijenjena« sličnim pričama o sličnim »bekrijama i lolama«: Moji Raškoviću iz novele *Formalista*, Jandriji Kutlači iz pripovijesti *Životna staza Jandrije Kutlače*. »Mile«, »Mojo«, »Jandrija« mogli bi u romanu postojati u troje, u dvoje, pojedinačno. Na mramornoj ploči zadarske gradske vijećnice »zlatnim slovima« trebalo bi dopisati ili pojedinačno otpisati: Emilio Placidrug, Moio Rascovic, Andrea Cutlaccia.³⁹ Suština onoga što je rečeno u romanu izmijenjena bila ne bi, pa bi tako na osnovu nehotičnih piščevih sugestija mogla postojati još jedna — s originalom skoro istovjetna — varijanta *Zimskog ljetovanja*.

³⁷ Nije valjda u pravu R. Konstantinović kad za taj Desničin roman kaže da je »konačna forma« (pogovor *Zimskom ljetovanju*, Sarajevo, 1966); više je valjda u pravu Z. Posavac koji za to isto Desničino djelo kaže da je »veća prozna cjelina« («*Zimsko ljetovanje* Vladana Desnice«, Zagreb, 1963).

³⁸ U izdanju Male biblioteke, Zagreb, 1950.

³⁹ Ne bi to ništa čudno bilo uz postojeća imena evo ovakvih »Talijana«: Ubaldo Crivich, Glauco Suacich, Italo Puch. Vidi *Zimsko ljetovanje*, Sarajevo 1966, str. 72.

Druga Desničina knjiga *Olupine na suncu* zasigurno nije stvaralački harmonična novelistička zbirka, pa makar šta kritika o tome mislila.⁴⁰ Novele iz te zbirke: *Oko*, *Pred zoru*, *Formalista*, *Životna staza Jandrije Kutlače* upućuju na organski sklop *Zimskoga ljetovanja*; *novele: Posjeta*, *Oproštaj* — na okvir *Proljeća Ivana Galeba*, u kojem bi se okviru uz nužne stilizacije našlo valjda mjesta i za ostale novele te zbirke.

U knjizi *Proljeće u Badrovcu* uglavnom je ponovljen sadržaj zbirke *Olupine na suncu*. Ono što nije ponovljeno, novele: *Proljeće u Badrovcu*, *Spiriti*, *Solilokviji gospodina Pinka*, više spada u »solilokvije« Ivana Galeba⁴¹ nego u okvir ove poprilično raznorodne zbirke.

Nova kolekcija novela pod nazivom *Tu odmah pored nas* nije tako naslovljena po karakterističnom tekstu objavljenom u toj kolekciji, nego po tome istom nenastlovljenom tekstu preuzetom iz konteksta *Proljeća Ivana Galeba*.⁴² Iz toga istog konteksta »preneseni« su u novostvorenu zbirku i slijedeći tekstovi: *Zašto je plako Slinko*, *Posjeta u bolnici*, *Balkon*, *Mali iz planine*, pa ako uzmemo u obzir preostale spomenutom kontekstu veoma srodne novele: *Spiriti*, *Solilokviji gospodina Pinka*, *Proljeće u Badrovcu*, onda bismo zaista mogli ustvrditi da su »priče o proljeću, o ljubavi, o smrti«⁴³ objavljene u zbirci *Tu odmah pored nas* skoro istovjetne s refleksijama, tj. poetiziranim »igrama proljeća i smrti«⁴⁴ zabilježenim u romanu *Proljeća Ivana Galeba*.

Većina spomenutih priča-novela objavljena je i u posljednjoj Desničinoj novelističkoj zbirci *Fratari su zelenom bradom*, koja je sva što u slovu što u duhu stvarnog odnosno potencijalnog sadržaja romana *Proljeća Ivana Galeba*.

Budući da se jedne te iste novele nalaze i u spomenutim zbirkama i u romanu, iskrsava pitanje kamo one zapravo pripadaju, čiji su organski dio, da li novelističkih zbirki ili romana. Očito je iz duha ovakva raspravljanja da su te novele organski dio romana koji je pisac godinama stvarao, a nisu organski dio zbirki koje je isti pisac »uz pomoć« romana u kratkom roku »konstruirao«. U romanu, u vezi s glavnim junakom, te novele imaju stvaralačku sintetsku funkciju, dok takve funkcije u zbirkama nemaju.

⁴⁰ Nije možda u pravu Z. Jeličić (*Lica i autori*, Zagreb, 1953) kad kaže da je zbirka *Olupina na suncu* bolja od romana *Zimsko ljetovanje*, jer se pokazalo da je Vladan Desnica bolji sintetičar (romanopisac) nego analitičar (novelist).

⁴¹ Usporedi novelu *Solilokviji gospodina Pinka* s »novelama« iz konteksta *Proljeća Ivana Galeba*.

⁴² Vidi *Proljeća Ivana Galeba*, Beograd, 1960, str. 198—202.

⁴³ To je podnaslov zbirke *Tu odmah pored nas*.

⁴⁴ To je podnaslov romana *Proljeća Ivana Galeba*.

Tako bi moglo biti i s dijelom Desničine — u odnosu prema novelama — »slabašne« lirike, koja zasebno publicirana znači malo,⁴⁵ a koja u romanu ima određenu funkciju pa uslijed te funkcije u tom romanu u kvalitetnom smislu znači kudikamo više.

Tako jest ili tako bi moglo biti sa skoro cjelokupnim Desničinim književnim djelom, pa i sa njegovom jedinom dramom *Ljestve Jakovljeve*, koja bi se mogla interpretirati i uz poglavlje o drami iz romana *Proljeća Ivana Galeba*.

*

Mogućnost raspravljanja o tome »kako bi moglo biti« nametnuo nam je sam Desnica, koji tek potkraj svoga stvaralačkog puta spasonosnom formulom *Proljeća Ivana Galeba* kao da je pronašao odgovarajući okvir za svoja brojna djela nastala u procesu sazrijevanja i otkrivanja spomenute spasonosne formule u znaku koje je oživotvorio svoje vrhunsko djelo.

Što u takvu okviru nije definitivno pročišćeno, iskristalizirano, sintetizirano sve ono najbolje iz Desničine literature, nije kriv autor što kao umjetnik »nije umio«, nego su u znatnoj mjeri krive životne (ne)prilike, koje umjetniku nisu dozvolile da svoju »umjetnost« izrazi onako kako je umio, mogao. A valjalo je istrajati u (ne)prilikama, živjeti život i to ne samo onaj vrhunski umjetnički, bez kojega se na kraju krajeva može, nego onaj krvavi svakodnevno-svakakvi, sigurno ne umjetnički, bez kojega se nažalost ne može. Drznuvši se da u našoj sredini živi životom profesionalnog umjetnika, Desnica je taj život plaćao cijenom koju nije želio, ali koju je morao da plati — najnezgodnijom, pa makar i djelimičnom cijenom svoje umjetnosti.

U takvom kontekstu »svakodnevni život« i »umjetnički život« nisu naravno sinonimi, ali ni »život autora«⁴⁶ ni »život umjetnika«⁴⁷ također nisu sinonimi, iako se radi o istoj osobi, tj. o ličnosti Vladana Desnice. Kao što se fenomeni života i smrti čudno isprepleću u njegovoj literaturi, slično se isprepleću i fenomeni života, smrti umjetnika i autora koji je tu literaturu stvorio. God. 1967. fizički je umro autor Vladan Desnica, a deset godina ranije po okončanju *Proljeća Ivana Galeba*, tj. otprilike 1957. stvaralački se iscrpio, tj. uvjetno »umro« umjetnik, taj isti Vladan Desnica. Pa zar nije čudno da jedan

⁴⁵ Ako odbacimo nešto odveć naglašenu ličnu notu, onda su u tome smislu u pravu i K. Špoljar (»Bilješke uz jedan poetski neuspjeh«, *Krugovi* br. 4—5, Zagreb 1956) i Z. Golob (»Vladan Desnica: Slijepec na žalu«, *Republika* br. 3, Zagreb 1956).

⁴⁶ Tj. čovjeka-književnika, koji ne mora biti umjetnik.

⁴⁷ Tj. stvaraoča, koji jest umjetnik.

te isti čovjek, koji je desetinu godina umro poslije toga istog čovjeka umjetnika u izgradnji svojeg vlastitog djela nije ni mogao v še postići upravo zato jer je bio običan čovjek koji podliježe prirodnim zakonima, a taj isti čovjek-umjetnik pri izgradnji toga istog djela mogao je više postići upravo zato jer je bio neobičan umjetnik, koji podliježe umjetničkim zakonima.

Prema tim strogim, jedino ispravnim umjetničkim zakonima, a sa stajališta Desničina književnog djela onakva kakvo ono u zbilji jest, moglo bi se potkraj ovoga raspravljanja ustvrditi da umjetničko poslanje toga autora nije bilo u tome da piše visoko kvalitetne ali kompromisne »analize«: *zimskoga ljetovanja, olupina na suncu, proljeća u Badrovcu, fratra sa zelenom bradom* itd., nego da stvori još više kvalitetniju sintezu *Proljeća Ivana Galeba*, u kojoj bi sve njegove »analize« bile organski, definitivno slivene.

Dobro je što je takvo organsko slijevanje u znatnoj mjeri vidljivo u romanu *Proljeća Ivana Galeba* onakvu kakav taj roman danas postoji, ali još bi bolje bilo da je mogući proces sintetiziranja cjelokupnog Desničina stvaralaštva u tom istom, nešto drukčijem i valjda boljem mogućem romanu uslijedio u još većoj mjeri.⁴⁸ Takva bi idealna njegova knjiga, potencijalni rezultat dugotrajnih stvaralačkih kristalizacija, predstavljala djelo⁴⁹ koje odvojeno od stvaraloca u najvećoj mogućoj mjeri živi vlastitim životom, »likvidira« kontekst iz kojega je proizišlo, poistovjećuje se s tim kontekstom. Desnica međutim nije ostvario ideal, jer je to nemoguće, ali je kao rijetko tko u našoj književnosti težio k idealu onoliko koliko je to ljudski znatnim dijelom i umjetnički maksimalno moguće. Rezultat takve težnje jest djelo onakvo kakva nam ga je ostavio. To i takvo djelo u svijestima čitalaca sada i u budućnosti uvijek ponovljivo,⁵⁰ obnovljivo sa svojim autorom, podtekstom u svojem tekstu, kontekstu oživotvorio je stvaralac, koji je osjećao odnos između kvaliteta i

⁴⁸ Naslućuje to i D. Jeremić u svom eseju kad kaže: »Njegove pripovetke su tako daleke dobrim delom samo delovi jednog nenapisanog romana« ... i dalje: »Puno sazrevanje Desnice kao umetnika je išlo u dva smjera, koji su se u njegovom najboljem, najpotpunijem i najzrelijem delu, romanu Proljeća Ivana Galeba spojili u jednu sintezu poetizacije stvarnosti i filozofske vizije sveta«. I T. Colak u svom sastavu »Pripovedač V. Desnica« (*Savremenik* br. 2, Beograd, 1960) tvrdi: »Nije li roman Proljeća Ivana Galeba neka vrsta sintezo problema i preokupačja Vladana Desnice«.

⁴⁹ Ne dakle više »roman« kao književni rod koji su svjesno izmislili teoretičari, nego djelo kao nesvjesni cilj kome spontano teži pravi umjetnik.

⁵⁰ Fraza da je književno-umjetničko djelo »neponovljivo« važi samo u formalnom smislu, jer ako se radi o čitaocu bez kojega to djelo ne postoji, onda se ono, pa makar se radilo i o istom čitaocu, u njegovoj svijesti uvijek na drugi način ponavlja, odnosno obnavlja. A što tek da se kaže o brojnim čitaocima u historijskoj dimenziji?

kvantiteta, znao što je »za ladicu«, što za objavljivanje, što je literarna skela što umjetnička građevina, što kontekst dijela, a što tekst djela.

Upravo zato što je sve to osjećao i znao, Vladan Desnica u svome opsegom malom, ali kvalitetom velikom djelu ostavio nam je mogućnosti primjene strožih mjerila, procjena ne samo postojećeg njegova napisanog nego i navještaja mogućeg uvjetno njegova ali nenapisanog djela. Tragovi toga još boljeg ali ne postojećeg djela izraziti su u Desničinom postojećoj literaturi, a primjena najstrožih mjerila i zahtjev za stvarnim i mogućim kvalitetima predstavljat će jedini pažnje vrijedni smisao u besmislu uništavajućeg kvantiteta sadašnje i buduće književne produkcije.

N. Ivanišin: EINFÜHRUNG IN DAS LITERARISCHE SCHAFFEN VON
VLADAN DESNICA

Zusammenfassung

Nachdem der Verfasser das literarische Werk von Vladan Desnica im Lichte der darüber bestehenden Literatur in seinen einheimischen und internationalen Beziehungen dargestellt hat, versucht er das Schaffen Desnicas in seinem eigenen Kontext zu erklären. Er stellt fest, dass der Schriftsteller, obwohl er zahlreiche literarische Werke verfasst hat, in Wahrheit von sich aus danach strebte, ein einheitliches Meisterwerk zu schaffen, was ihm dann am Ende seiner schöpferischen Tätigkeit auch gelungen ist. Diese Spitzenleistung Desnicas, der Roman »Die Frühlinge des Ivan Galeb«, stellt gleichsam eine Synthese aller seiner literarischen Tätigkeit dar. In seinen einzeln veröffentlichten Werken sind die Elemente der schaffenden »Analyse« enthalten, die zu der schaffenden Synthese führen und die meistens auch in dem erwähnten Roman bestehen, der im Kontext des literarischen Schaffens Desnicas eins seiner bedeutendsten Werke und der ganzen jugoslawischen Literatur überhaupt darstellt.